DOI: 10.59277/AIIGB/2023.62.08

„ELABORATUL COMISIEI CELOR ȘAPTE” DIN SESIUNEA UNIVERSITĂȚII SĂSEȘTI DIN 1862 ÎN CONTEXTUL DISCUȚIILOR PRIVIND REAȘEZAREA CONSTITUȚIONALĂ A TRANSILVANIEI

Loránd L. Mádly*

Abstract *Under the new conditions introduced by the newly enacted Basic Laws (October Diploma and February Patent), the entire Habsburg Monarchy was faced with a redefinition of the position of the crown lands and their internal organization. These had to be carried out under the political tensions that led to the dissolution of the Diet in Pest and the non-convening of the Transylvanian Diet. In 1862, the Saxon National University was the only representative that was functional and also had Romanian members in its ranks. Among the most important documents that were created here was the draft of the Seventh Commission, which intended to implement equality of rights through the creation of national administrative areas. It was also a continuation of the „territorial question" discussions of 1850 and 1851, which has now led to intense disputes mainly with the Hungarian opposition movement, but also to disputes with the Romanian national movement; these were reflected in sometimes extremely critical newspaper articles. The position and the answer of the higher authorities could only be fathomed after intensive consultations. Finally, the transgression of the competences of the Nationsuniversität was determined, since only the provincial Diet could decide in this matter, and this was the way the higher authorities wanted to follow through the future Transylvanian assembly.*

Keywords: Saxon National University, Transylvania, October Diploma, February Patent, Equal Rights.

Pentru întreaga Transilvanie, în anul 1862 marcat de mai puține schimbări decât primii doi care au urmat după Diploma din octombrie, o importanță deosebită a avut-o sesiunea Universității săsești care s-a deschis în februarie și care va trece la dezbaterea unui document având parțial și un rol constituțional, și care exprima poziția acestui corp reprezentativ față de unele chestiuni arzătoare ale acestei perioade de tranziție.

În configurația Universității naționale săsești din anii liberalismului au fost incluși, pentru prima dată, și deputați români care vor avea un rol important în modelarea discuțiilor și a elaboratelor care vor fi redactate în această întreagă perioadă. Pentru mișcarea națională românească, participarea în Universitate a constituit și un act de pregătire și de prefigurare a rolului pe care urma să o joace în

* Cercetător științific II, dr. Institutul de Istorie „George Barițiu” Cluj-Napoca; email: lmadly78@yahoo.de; https://orcid.org/0000-0002-9458-0258

viitoarea Dietă a Transilvaniei, devenită un eveniment de perspectivă, și a cărei întrunire era clar că va mai dura pe fundalul închiderii Dietei ungare în anul 1861[1].

Prin actul care se va numi adresa (reprezentarea) din 29 martie 1862, pentru a cărei elaborare a fost aleasă dintre membrii Universității o comisie din șapte membri, denumirea inițială a adresei fiind *operatul comisiei de șapte membri*[2], Universitatea lua mai întâi la cunoștință, în mod festiv, documentele constituționale ale anilor 1860-1861 și recunoștea egala îndreptățire pe pământul crăiesc, făcând posibilă, ca soluționare a *chestiunii teritoriale*, delimitarea unui teritoriu național românesc, o chestiune de mare interes pentru mișcarea națională românească, cu toate că existau diferențe considerabile de viziune[3]. Împărțirea teritorială după naționalități nu era o chestiune nouă, apărând deja în primii ani de după Revoluția din 1848 și fiind din nou reluată odată cu reorganizările care au urmat după Diploma din Octombrie. În momentul redeschiderii Universității săsești, un asemenea proiect de împărțire a fost redactat și promovat de Franz von Reichenstein, care a obținut și acordul comandantului militar al Transilvaniei, generalul Montenuovo, dar care știa că problema nu se va putea soluționa la întrunirile Universității din anul 1861, decât doar în anii următori și neapărat împreună cu declararea adeziunii față de documentele constituționale și necesității trimiterii de deputați în Senatul imperial, fiind încă de depășit unele obstacole; acesta considera și că o asemenea împărțire ar ajuta la obținerea unei majorități românești și săsești la viitoarea Dietă[4]. La ședința Universității din 4 februarie 1862, documentul comisiei era deja elaborat, urmând a fi discutat în această sesiune, a cărei importanță a fost subliniată de către locțiitorul comitelui, Conrad Schmidt, acesta subliniind în deschidere faptul că Universitatea întrunită era singura adunare reprezentativă funcțională la nivelul provinciei în acel moment[5].

Principiul de bază al documentului privind egala îndreptățire, care a mai constituit temă de discuție la nivelul conducătorilor politici sași, era practic extinderea unor drepturi politice pe așezările majoritar românești, cu menajarea celorlalte și constituirea astfel a unui mic teritoriu[6]. Era într-un fel o continuarea a

[1] La sesiunea Universității din decembrie 1861 au luat parte patru membri români din totalul de 21 de deputați ai Universității (Ioan Balomiri, Abraham (Ioan) Tincu, Grigore Pop, respectiv, George Domșa, Iacob Bologa). Vezi Simion Retegan, *Dieta românească a Transilvaniei*, Editura Dacia, 1979, p. 98.

[2] Aceștia erau Iacob Bologa (deputat al Nocrichului), August Lassel (deputat al Brașovului), Joseph Gull (deputat al Sighișoarei), Jakob Rannicher (deputat al Sibiului), Heinrich Schmidt (deputat al Mediașului), Abraham Tincu (deputat al Sebeșului) și Friedrich Wagner (deputat al Nocrichului). Vezi Simion Retegan, *op. cit*., p. 201.

[3] Vezi *Ibidem*, p. 184. Importanța formării comisiei este recunoscută și în „Gazeta Transilvaniei", nr. 9 din 31 ianuarie 1862, p. 34.

[4] Vezi o descriere a planului cu hărțile și tabelele aferente, alături de o scrisoare a lui Reichenstein din 1 septembrie 1861 (destinatarul e necunoscut, autorul putând fi identificat după scris), în Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Sibiu, colecția Brukenthal, I 6-8 nr. 26.

[5] Vezi „Hermannstädter Zeitung", nr. 35 din 4 februarie 1862, p. 138.

[6] Simion Retegan, *op. cit.*, p. 202. Pentru detalii demografice privind teritoriul național vezi *Ibidem,* p. 203.

proiectelor teritoriale de la începutul anilor 50 și a iscat controverse și discuții nu mai puțin intense decât ideile exprimate la acel moment tot în cadrul Universității care se bucura atunci de o vremelnică libertate de manifestare postrevoluționară.

Faptul că exista încă la începutul deschiderii sesiunii Universității un anume consens cu privire la cele discutate, bazat pe dezbaterea proiectului și la nivelul scaunelor și magistratelor, reiese de pildă din instrucțiunea dată de Magistratul și comunitatea orășenească a Sighișorii (între care două existaseră anterior disensiuni) deputaților care îi reprezentau în acest conflux, în care înarticularea națiunii române la Dieta următoare fără condiții din partea sașilor cu acordarea unui teritoriu național propriu inclusiv prin acordarea de teritorii din pământul crăiesc în acest scop (acesta primind așezări majoritar săsești de pe teritoriul comitatens) ocupa un loc important, însă felul reglementării – nu prin Universitate ci la nivelul Dietei – putea deschide simbolic disputa legată de competențe[7].

Prima citire a elaboratului comisiei celor șapte a avut loc în aceeași ședință din 3 februarie, prin referentul chestiunii, deputatul Sighișoarei Joseph Gull[8]. Preambulul preciza însărcinarea comisiei în ședința din 14 decembrie 1861 pentru a propune moduri practice de realizare a principiului egalei îndreptățiri, un lucru dificil, mai ales că nu se putea limita doar la teritoriul pământului crăiesc, fiind vorba de principii care ar trebui să fie valabile pentru întreaga provincie, de aceea a fost nevoie de o restrângere, pornind de la Diploma din octombrie, pentru aceasta fiind nevoie ca Universitatea să-și stabilească mai întâi atitudinea față de acest act constituțional. De aceea, elaboratul comisiei avea forma unor propuneri formate din trei părți.

Prima parte reitera poziția Universității față de cele mai importante acte constituționale, Diploma și Patenta, considerate fundamente ale reorganizării constituționale, pentru Transilvania soluțiile trebuind elaborate pe calea legislativă provincială, dar de-a lungul unor puncte fundamentale: Marele Principat al Transilvaniei este și rămâne o componentă de sine stătătoare a Monarhiei, independentă de celelalte provincii; documentele constituționale fundamentale sunt o continuare a ideilor Diplomei Leopoldine și a Sancțiunii Pragmatice, prevederile acestora putând fi modificate numai pe cale constituțională cu aportul Senatului imperial[9]. În chestiunile care nu cad în competența acestuia din urmă, legislativul provincial poate emite legi conform legii VII din 1791, de asemenea și Universitatea pentru teritoriul pământului crăiesc, pe acesta fiind valabilă autonomia municipală și în raport cu maghiarii, românii ori secuii. Apoi, se postula menținerea drepturilor și obligațiilor egale prin eliminarea privilegiilor nobiliare, reprezentarea făcându-se exclusiv după interesele populației; egalitatea deplină trebuia să se manifeste și la nivelul confesional, extinzându-se și asupra greco-

[7] Vezi instrucțiunea în „Hermannstädter Zeitung”, nr. 32 din 1 februarie 1862, p. 125.

[8] Documentul avea numărul de înregistrare la Universitate 33 din 31 ianuarie 1862. Vezi „Hermannstädter Zeitung”, nr. 35 din 4 februarie 1862, p. 137.

[9] „Hermannstädter Zeitung”, nr. 35 din 4 februarie 1862, p. 137.

catolicilor și ortodocșilor. Pe toată întinderea pământului crăiesc și în toate chestiunile, cheltuielile administrative urmau să fie suportate de stat, atâta vreme cât sistemul de impozitare existent se va păstra. Cel de-al șaptelea punct prevedea ca totalitatea populației românești să fie recunoscută în mod formal ca o națiune de stări, conferindu-i-se drepturi egale cu ceilalți, aici fiind vorba nu numai de drepturi individuale ci și colective, care presupuneau schimbări în sistemul constituțional, care trebuiau să nu afecteze drepturile celorlalte naționalități. Acest punct, argumentat mult mai complex în comparație cu celelalte și constituind practic nucleul documentului, detalia viziunea comisiei, conform căreia acest postulat nu se putea realiza numai cu privire la pământul crăiesc, fiind nevoie de o reglementare cuprinzătoare la nivelul întregii provincii, inclusiv fiindcă centrul de greutate al românilor transilvăneni se găsea în afara acestuia – de aceea propunerile au fost elaborate la acest nivel, Universitatea având dreptul de a discuta chestiunea cu privire la întreaga provincie atâta vreme cât aceasta poate reprezenta propunerea proprie în această chestiune în fața viitoarei Diete[10].

Liniile generale ale soluțiilor propuse constituie cea de-a doua parte a elaboratului. Pornind de la premisele că ridicarea națiunii române la nivelul uneia de stări era o necesitate a timpului, care va determina afirmarea acesteia în viața constituțională, că pentru stabilirea unui echilibru politic între națiunile de stări ale provinciei era necesară delimitarea unui teritoriu național propriu, unde constituie majoritatea populației și are mijloacele pentru a crea o administrație specifică (*de a da vieții constituționale coloratura propriei naționalități*), în măsura în care întinderea acestuia să nu afecteze pretențiile celorlalte națiuni de stări, Universitatea urma să-și aducă aportul la realizarea unor teritorii administrative naționale, cu condiția ca așezările săsești necuprinse în pământul crăiesc să revină acestuia[11].

Pentru punerea în aplicare a acestui principiu au fost propuse și unele măsuri concrete. Astfel, la crearea teritoriilor administrative naționale trebuia pornit de la împărțirea existentă a provinciei, fără a afecta celelalte națiuni beneficiare până atunci de drepturi, și cu luarea în considerare a raporturilor de proprietate funciară și a necesităților administrației; trăsăturile naționale urmau să fie extinse asupra tuturor domeniilor vieții de stat, cu limitare la formele exterioare. Acest lucru se referea mai ales la limba de comunicare internă a administrației, care trebuia să fie cea specifică fiecărui teritoriu național, așezările urbane și rurale putând opta pentru oricare din acestea pentru chestiunile comunale, confesionale și școlare, petenții având însă dreptul de a se adresa organelor în oricare limbă a provinciei și de a primi răspuns formulat tot în aceasta, ordinele trebuind adresate de către organele superioare către așezări în limbile lor proprii. Pentru oficiile superioare uzul limbilor urma să fie stabilit de Dietă în mod prioritar, comisia considerând că

[10] *Ibidem*, p. 138.
[11] *Ibidem*.

și aici trebuia să fie valabil dreptul de a se folosi oricare din limbile provinciei, autoritățile superioare adresându-se celor subordonate în limbile stabilite ale celor din urmă. Soluționarea acestor chestiuni, care fusese stabilită ca una dintre primele propuneri regale în cadrul planurilor timpurii de întrunire a Dietei, era în viziunea comisiei de o importanță deosebită, alături de trimiterea de deputați în Senatul imperial, aceasta considerând că în lipsa unor prevederi aplicabile noilor condiții, Dieta va trebui întrunită prin ordonanța Marelui Principe, adică a monarhului.

Cea de-a treia parte a elaboratului conținea propuneri legate de modul de întrunire a viitoarei Diete provinciale. Și în această parte, argumentarea comisiei pornea de la unele premise: desființarea privilegiilor și a relațiilor feudale necesită o recroire a sistemului de reprezentare, trebuind luate în considerare doleanțele românilor dar și o reprezentare mai adecvată a sașilor. În condițiile existente, Universitatea nu va putea decât să solicite monarhului prin intermediul celor formulate, prin intermediul unei deputății, să emită principii de reprezentare pentru viitoarea dietă care să ia în considerare dreptul istoric și egala îndreptățire a tuturor națiunilor de stări. Astfel, propunerea comisiei prevedea o Dietă compusă din capii bisericești, reprezentanți ai marii proprietăți (aleși pe circumscripții în funcție de teritoriile naționale, cu dreptul corporațiilor și societăților de a alege deputați, cu un cens de 100 fl.), ai comunelor rurale, cu un cens de 8 fl. impozit direct și scutiri de cens pentru clerul superior și intelectualitate, și ai orașelor, într-un mod mai extins decât era anterior, cu categorii de cens între 5 și 20 fl. cu excepții pentru clerici și intelectuali, fiind prevăzute și categoriile fără drept de vot[12].

La documentul final, deputatul August Lassel, membru al comisiei, a atașat un vot separat datorat neconcordanței formulei stabilite prin votul membrilor cu convingerile sale personale. Acest vot separat, care se baza pe diferende de ordin politico-juridic, va suscita o serie de discuții pe parcursul soluționării elaboratului comisiei în fața autorităților superioare. În opinia lui Lassel, afirmația din documentul comisiei conform căreia Transilvania este de sine stătătoare ignoră articolul unionist al anului 1848, care fusese adoptat de Dietă și contrasemnat de monarh, faptul că nu a fost publicat peste tot acționând ca o suspendare a acestuia și nu o invaliditate juridică, nefiind declarat niciodată nul, chiar dacă a fost hotărât în grabă și a generat numeroase nemulțumiri; mai mult, orice fel de argumentări contrare nu numai că sunt nevalabile, ci ar putea afecta și alte legi în vigoare, periclitând securitatea juridică. Exprimându-și poziția conform căreia nu considera că uniunea cu Ungaria ar putea constitui o bază stabilă a reorganizării, Lassel propunea revizuirea articolului unionist la următoarea Dietă. De asemenea, acesta și-a arătat în votul său separat nemulțumirea față de crearea de entități teritoriale naționale într-un spațiu atât de amestecat cum era Transilvania, o asemenea soluție ducând doar la și mai multe tensiuni legate de delimitarea acestora care nu va putea fi făcută în mod definitiv, date fiind realitățile schimbătoare, deschizând drumul

[12] Vezi *Ibidem,* p. 139.

abuzurilor în cadrul unui experiment evitabil și creând entități artificiale într-un mod deloc liberal și împiedicând în cele din urmă manifestarea naționalităților, sașii trebuind să renunțe la teritoriul lor istoric a cărui integritate Universitatea a hotărât să o apere în anul 1850[13]. În aceeași ședință au fost citite și adrese și solicitări ale unor localități care prin intermediul reformelor propuse doreau să fie incluse în pământul crăiesc; astfel se părea că un nou proces de recroire teritorială își lua cursul.

Mai târziu, comunitatea orașului Brașov și-a exprimat adeziunea față de ideile deputatului Lassel mai ales cu privire la ultima parte a operatului, considerând, într-o adunare ulterioară, că primele două părți ale acestuia sunt prea timpurii, putând fi discutate doar în momentul în care Dieta va fi întrunită, instruindu-și deputații în această direcție; mai târziu Magistratul și comunitatea au ajuns la un acord în acest sens[14]. În adunarea Sibiului, cu puțini membri prezenți, aproape că balanța s-a înclinat către o decizie similară cu cea a Brașovului, discuțiile fiind amânate pe data de 19 februarie, dată la care elaboratul celor șapte a fost adoptat cu o largă majoritate[15]. Alte adunări orășenești, precum cea a Sighișoarei, au adoptat unanim documentul celor șapte, sau cu majoritate de voturi (Mediaș), le-au adoptat parțial cum a procedat Cincu Mare care a respins partea privitoare la crearea concretă a teritoriilor naționale, sau pur și simplu nu au luat în dezbatere fundamentele acestuia, cum s-a întâmplat în cazul Bistriței[16].

Cu toate că deputații români din Universitatea săsească acceptau teoretic ideea unui teritoriu național, viziunea românească, dincolo de aprecierile pentru luarea în considerare a intereselor naționale de către Universitare, era una mai cuprinzătoare, atât ca teritoriu cât și ca funcționare, de aceea vor exista numeroase critici la adresa intențiilor creatorilor proiectului de a proteja pe cât posibil interesele teritoriale săsești care ar fi rezultat într-un teritoriu național românesc

[13] Vezi votul separat în *Ibidem*, p. 140. Privitor la detaliile proiectului, văzute de această dată în mod critic din perspectiva dreptului ungar, vezi Ürmössy Lajos, *Tizenhét év Erdély történetéből*, II. kötet, Temesvár 1894, p. 18-19; privitor la votul separat al lui Lassel vezi *Ibidem*, p. 25; vezi și Simion Retegan, *op. cit.*, p. 99.

[14] Vezi „Hermannstädter Zeitung", nr. 48 din 17 februarie 1862, p. 189. Adunarea Brașovului își instruia deputații să prevină desprinderea oricărei părți din pământul crăiesc, apoi ca comunicările către părți să se facă în limba localităților respective. Redactorul Heinrich Schmidt, care în anii 1850-1851 susținuse crearea unui „Sachsenland" redus teritorial doar la așezările majoritar săsești, își exprima dezacordul față de cele decise la Brașov, exprimându-și temerile legate de Sibiu, unde nici o jumătate de duzină de deputați, între care și un maghiar ajuns în adunare „dintr-o înțelegere greșită a egalei îndreptățiri", doreau să se rupă într-un mod aventuros de politica tradițională săsească, pronunțându-se în mai multe articole contra oricărei forme de susținere a uniunii cu Ungaria și reluând unele polemici, inclusiv cu „Siebenbürger Bote". Vezi, de exemplu, „Hermannstädter Zeitung", nr. 50 din 19 februarie 1862, p. 198; nr. 55 din 24 februarie 1862, p. 217.

[15] „Hermannstädter Zeitung", nr. 49 din 18 februarie 1862, p. 193; nr. 51 din 20 februarie 1862, p. 202; Schmidt critica aportul membrilor tineri, promaghiari care s-au manifestat în această adunare din 17 februarie.

[16] Vezi „Hermannstädter Zeitung" nr. 53 din 22 februarie 1862.

foarte redus sau de a extinde un sistem existent, dar bazat pe principii încă feudale care nu consacrau o egalitate veritabilă, și asupra românilor de pe pământul crăiesc sau din întreaga Transilvanie[17]. Această idee reiese încă de timpuriu, de exemplu din scrisoarea deputatului George Domșa, care opina că nu acestea sunt doleanțele naționale și că deputații români mai degrabă ar trebui să se abțină de la participarea la un asemenea demers, putându-i-le reproșa mai târziu că cu fost de acord cu o împărțire ce s-ar putea dovedi dezavantajoasă[18].

Dezbaterea generală a elaboratului comisiei celor șapte, care a avut loc într-o atmosferă de efervescență constituțional-centralistă care și-a avut apogeul în sărbătorirea Patentei pe 26 februarie[19], a debutat în cadrul Universității printr-o expunere complexă a referentului Joseph Gull în ședința din 8 martie 1862, în care acesta a expus fundamentele istorice și constituționale, argumentele și descrierea conținutului documentului care urma să fie pus în discuție, insistând asupra provocărilor prezentului, mai ales din prisma reformelor constituționale la care Universitatea trebuia să răspundă în mod adecvat prin consacrarea egalei îndreptățiri, aducând în discuție și chestiunea raporturilor cu Ungaria[20]. În această ședință au fost prezentate și protestele și voturile separate ale deputaților Pop, care considera că Universitatea nu era legal constituită din cauza situației deputaților Sibiului, și a lui Balomiri care critica depășirea competențelor Universității prin discutarea elaboratului. După discuții generale care au durat câteva ore, care s-au adăugat lecturării de către Gull a expunerilor sale și celelalte luări de cuvânt, Universitatea a adoptat în principiu, cu o largă majoritate de voturi, elaboratul comisiei celor șapte[21].

Până la momentul adoptării finale a acestui document, chestiunea va domina atât dezbaterile Universității, cât și discuțiile sau chiar polemicile din ziarele transilvănene. În cadrul dezbaterilor detaliate asupra elaboratului, care au început pe 10 martie – prin citirea votului separat al deputaților brașoveni August Lassel și Paul Römer care considerau că primele două părți ale elaboratului țin de competența Dietei[22] – o serie de discuții s-au iscat în legătură cu argumentele fundamentale ale acestuia, care lua Diploma și Patenta ca bază în detrimentul

[17] Vezi Simion Retegan, *op. cit.*, p. 100

[18] Vezi scrisoarea lui Domșa către episcopul Andrei Șaguna din 2 februarie 1862, în *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între 1849-1918. Documente*, vol. V., București, Edit. Academiei Române, 2008, doc. nr. 234, p. 407-409 [infra: *Mișcarea națională …*].

[19] În cadrul acestei sărbători organizate de locțiitorul comitelui, Conrad Schmidt, a fost dat un dineu la care au fost invitate personalități marcante și în cadrul căruia au fost rostite mai multe discursuri și toasturi; vezi *Die Verfassungsfeier in Hermannstadt am 26. Februar 1862*, Sibiu, Theodor Steinhaußen, 1862, 31 p.

[20] Vezi „Hermannstädter Zeitung”, nr. 62 din 13 martie 1862, p. 247-248, nr. 63 din 14 martie 1862, p. 249-252 și 64 din 15 martie 1862, p. 254-255.

[21] Vezi o scurtă relatare în „Hermannstädter Zeitung”, nr. 75 din 26 martie 1862, p. 299.

[22] Vezi procesul verbal complet al acestei ședințe în „Hermannstädter Zeitung”, nr. 76 din 27 martie 1862, p. 302.

vechilor legi fundamentale, fapt pe care unele voci îl considerau ca o declarație prea timpurie, dat fiind că mai ales Diploma și Patenta trebuiau întâi adoptată de Dietă, apoi Senatul imperial trebuia să-și poate aduce aportul la actul legislativ provincial; după unele discuții privind natura juridică și modul în care Universitatea se putea raporta la acestea, a fost în cele din urmă păstrată varianta inițială a secțiunii privitor la importanța Diplomei și a Patentei[23].

Paragraful privind natura de sine stătătoare a Transilvaniei a fost considerat de Lassel ca fiind superfluu, dat fiind că acest aspect va fi oricum discutat de Dietă, chestiunea Uniunii rămânând deschisă, Rannicher în schimb subliniind unele deficiențe juridice ale punerii în aplicare a articolului unional din anul 1848; Tincu a pledat pentru menținerea paragrafului iar Bologa considera că Universitatea va trebui în cele din urmă să se pronunțe în această chestiune. În cele din urmă articolul a fost păstrat, votându-se inserarea unei referințe la legea 6 din anul 1791, de asemenea și pasajele următoare după o serie de discuții de detaliu[24].

În ședința Universității din 11 martie au continuat atât unele discuții de principiu, cât și de detaliu, ca de pildă privind protestul deputatului Grigore Pop (Miercurea) în chestiunea competenței Universității de a decide chestiuni cum erau cele din elaboratul celor șapte, sau votul separat al lui Balomiri în chestiunea denumirii de Sachsenland[25], trecându-se apoi la discutarea părții a doua a elaboratului, la care alături de unele chestiuni punctuale de formulare s-a pus din partea unor deputați chestiunea inoportunității excluderii unor așezări din pământul crăiesc, idee căreia i s-a opus deputatul Bologa, prezidiul amintind că acum nu se mai pot discuta chestiuni de principiu, ci doar de stilizare[26]. Alte dezbateri au avut loc în jurul regulamentelor electorale și a censului, apoi a părții a treia a elaboratului, în cadrul cărora a fost introdus, de pildă, un pasaj referitor la accesul

[23] Vezi procesul verbal al ședinței din 10 martie publicat în extras în „Hermannstädter Zeitung", nr. 61 din 12 martie 1862, p. 241 și în varianta verificată în „Hermannstädter Zeitung", nr. 76 din 27 martie 1862, p. 302-303.

[24] *Ibidem*, p. 242. Deputații români au mai avut unele intervenții în aceste discuții, înaintând și proteste ori voturi separate; deputatul Pop (Miercurea) își exprima într-un amplu memoriu îndoielile față de competența Universității de a decide în chestiunile enunțate în elaborat, considerând că națiunea transilvăneană cea mai redusă numeric nu poate octroia proiecte organizatorice pentru întreaga provincie iar Balomiri se opunea folosirii termenului de „Sachsenland" pentru pământul crăiesc. Vezi „Hermannstädter Zeitung", nr. 62 din 13 martie 1862, p. 246, nr. 77 din 28 martie 1862, p. 306-308; „Gazeta Transilvaniei", nr. 10 din 3 februarie 1862, p. 38.

[25] În votul său separat din 8 martie 1862, deputatul Orăștiei Balomiri critica depășirea competențelor Universității prin reglementări referitoare la întreaga Transilvanie nu exclusiv la aria ei de competență teritorială, în această chestiune putând legifera doar Dieta, considerând de asemenea că termenul de „Sachsenland" este folosit „uzurpativ" în locul celui de „Fundus Regius". Vezi „Hermannstädter Zeitung", nr. 65 din 16 martie 1862, p. 258-259. Peste două zile, adunarea scăunală a Orăștiei își instruia deputații să nu participe la aceste dezbateri sau la altele privind chestiuni naționale și politice, dat fiind că acestea nu țin de competența Universității ci de cea a de Dietei, care trebuia întrunită cât mai repede. Vezi instrucțiunea din 10 martie 1862, publicată în *Mișcarea națională ...,* doc. nr. 265, p. 450-451.

[26] Vezi „Hermannstädter Zeitung", nr. 62 din 13 martie 1862, p. 245.

populației de religie israelită, Bologa dorind o apropiere cât mai mult față de un sufragiu universal iar Tincu, amintind de posibilitatea acordării dreptului de vot pentru femei, dacă acestea îndeplinesc condițiile și dispun de gospodărie proprie[27].

În ședința din ziua următoare a fost discutată trimiterea unei deputății la Viena, convenindu-se întâi asupra unui număr de trei membri – locțiitorul comesului și încă doi membri, alegerile pentru aceste poziții fiind amânate pentru o dată ulterioară[28].

Discutarea elaboratului și a adresei de însoțire a acestuia către împărat a fost reluată pe 29 martie 1862; după citirea adresei către monarh care cuprindea un preambul istoric care lega cele hotărâte de evenimentele anului 1848 și actele din 22 decembrie 1848 și 19 iulie 1849 prin care monarhul acordase drepturi politice largi sașilor transilvăneni noul context constituțional, urmat de textul elaboratului în forma definitivă, Heinrich Schmidt a luat cuvântul și a reluat un detaliu din adresă –și anume că pe aceeași zi, cu 14 ani mai înainte, Universitatea saluta festiv constituția din martie 1849, iar acum i se adresează din nou monarhului, solicitând adoptarea adresei fără alte dezbateri, ceea ce s-a și întâmplat cu unanimitatea voturilor[29]. În aceeași ședință a fost citit votul separat al deputatului Bologa anunțat pe 13 martie, în legătură cu o serie de detalii care ar putea îmbunătăți elaboratul comisiei[30], precum și a dr. Tincu (11 martie) care dorea amendarea ideii ca împărțirea să aibă la bază entitățile administrative existente și protejarea drepturilor celorlalte naționalități, identificând unele contradicții în elaborat care ar face imposibilă punerea sa în practică, precum și solicitarea de completare înaintată deputaților din Cincu Mare, G. Friedrich Balthes și Binder (19 martie), în care considerau că egala îndreptățire nu înseamnă neapărat și acordarea de teritorii politice, dorind protejarea integrității pământului crăiesc ca un bun istoric[31].

Membrii delegației ce urma să se deplaseze la Viena să susțină cauza elaboratului comisiei celor șapte și proiectele de reorganizare administrativă și juridică au fost aleși pe 22 mai. La alegerea acestora, dintre membrii români ai Universității a participat doar D. Tincu (deputat al Sebeșului), Balomiri retrăgându-

[27] *Ibidem,* p. 246. În general, au fost adoptate formulările din documentul original, cu puține modificări ori adăugiri; vezi și „Gazeta Transilvaniei”, nr. 20 din 10 martie 1862, p. 78.

[28] Vezi „Hermannstädter Zeitung”, nr. 62 din 13 martie 1862, p. 247. Totodată, s-au stabilit diurnele în cuantum de 10 fl., urmând să se solicite din casa națională prin intermediul Consistoriului superior suma de 2.000 fl. pentru costurile trimiterii delegației. Vezi și *Ibidem,* nr. 81 din 1 aprilie 1862, p. 324.

[29] Vezi relatarea din „Hermannstädter Zeitung”, nr. 79 din 30 martie 1862, p. 314. Mai târziu, ziarul „Korunk” considera în mod critic că unanimitatea s-a datorat tocmai atmosferei festive create prin evocarea evenimentului ce a avut loc cu 14 ani mai înainte. Vezi „Hermannstädter Zeitung”, nr. 85 din 5 aprilie 1862, p. 340; vezi adresa completă publicată în *Ibidem,* nr. 91 din 11 aprilie 1862, p. 361-364. Aceasta era însoțită și de o adresă către Guberniu având aceeași dată de 29 martie 1862. Dezbaterile Universității, cu numeroase citate, sunt ilustrate și la Ürmössy Lajos, *op. cit.*, p. 25-29.

[30] Vezi „Hermannstädter Zeitung”, nr. 82 din 2 aprilie 1862, p. 327-328, „Gazeta Transilvaniei”, nr. 24 din 24 martie 1862, p. 93-94.

[31] Vezi „Hermannstädter Zeitung”, nr. 83 din 3 aprilie 1862, p. 330-331.

se cu motivația că este vorba de o delegație săsesc-națională și nu de una care ar reprezenta pământul crăiesc în ansamblul său; astfel, nici Ilie Măcelariu (deputat de Miercurea) sau Ignațiu Nagy (Orăștie) nu au luat parte; ca delegați au fost aleși Joseph Gull și Jakob Rannicher alături de locțiitorul comesului, Conrad Schmidt, despre care se hotărâse anterior că va conduce această misiune[32].

O serie de temeri, existente mai înainte, legate de soarta elaboratului în momentul în care va ajunge în fața Guberniului, dominat de aristocrația maghiară, au început să se confirme odată cu primele zvonuri care s-au răspândit în legătură cu respingerea acestuia. Dintre membrii Guberniului, doar președintele Crenneville, vicepreședintele Ladislau Vasile Popp și cei doi sași, Eduard Herbert (care a depus vot separat alături de Popp) și Phleps au votat pentru proiect, ceea ce însemna că acesta urma să nu mai fie trimis mai departe la Viena[33]. Deja în momentul în care elaboratul comisiei a devenit public, Crenneville, subliniind că acesta nu era perceput favorabil la Cluj și era rezultatul unei depășiri a competențelor Universității care putea determina pretenții similare și din partea celorlalte națiuni în spinoasa chestiune teritorială, cerea indicații de la cancelarul Nádasdy cu privire la atitudinea pe care s-o ia, și probabil a fost îndrumat în direcția susținerii unei idei centraliste[34]; după primele dezbateri îl informa că au fost unele momente dificile (*amenințătoare*) în Guberniu, mai ales în contextul stuporii generale create de document, sperând că va putea trece și apoi să fie trimis către monarh documentul după dezbateri puține și raționale, fiind asigurat de aceasta în discuții private cu unii membri. În discuția în plen însă, doar două voci săsești și vicepreședintele Popp au susținut proiectul, comunicarea către Universitate a respingerii fiind amânată până la următorul plen[35]. În acest context, ideea deputației săsești trimise în capitala Imperiului devenea și mai importantă[36]. Respingerea de către Guberniu a documentului Universității săsești, pe motivația lipsei de competență a acesteia de a decide în asemenea chestiuni, a fost intens dezbătută în presa provincială, dar și dincolo de aceasta; dacă ziarele maghiare, în care unele articole atacau elaboratul Comisiei celor șapte,[37] susțineau

[32] Vezi „Gazeta Transilvaniei", nr. 39 din 15 mai 1862, p. 154. La critica Gazetei față de dezbinarea dintre deputați a răspuns mai târziu deputatul Tincu, care sublinia că nu era vorba de așa ceva, poate cel mult de divergențe, el fiind din start membru al comisiei iar Balomiri s-a opus de la început elaboratului, ceilalți abținându-se de asemenea; a considerat că ține de principiu să candideze chiar dacă nu a primit niciun vot. Vezi „Gazeta Transilvaniei", nr. 46 din 13 iunie 1862, p. 183.

[33] Vezi „Gazeta Transilvaniei", nr. 35 din 2 mai 1862, p. 139.

[34] Vezi scrisoarea lui Crenneville către Nádasdy din 14 februarie 1862, Haus- Hof- und Staatsarchiv, Wien, Nachlass Crenneville, Kt. 18, Fasz. 127/1, f. 46-47 [infra: HHStA].

[35] Vezi scrisoarea lui Crenneville către Nádasdy din 10 mai 1862, *Ibidem*, f. 92-93.

[36] Vezi „Hermannstädter Zeitung", nr. 116 din 8 mai 1862, p. 461; Simion Retegan, *op. cit.*, p. 184.

[37] Vezi o scurtă relatare în „Gazeta Transilvaniei" nr. 11 din 7 februarie 1862, p. 42; articolul polemic al lui Bariț iu (B.) privitor la atitudinea presei maghiare din Cluj din nr. 12 din 10 februarie 1862, p. 47 și nr. 13 din 13 februarie 1862, p. 50-51. Acesta avea mai degrabă o atitudine de neîncredere, recunoscând că inițial a privit proiectul de împărțire teritorială ca pe o glumă, dar totuși aprecia că sașii se arată deschiși spre concesii. Vezi *Ibidem,* nr. 14 din 17 februarie 1862, p. 53. Ioan

acum în general poziția Guberniului, criticând uneori tăios intențiile exprimate în elaborat, cea a Universității era promovată cel mai aprig de către Heinrich Schmidt, care argumenta că, din contră, Guberniul nu are nicio competență dat fiind că are membri numiți și nu aleși precum Universitatea și că ar fi decis cu siguranță altfel dacă ar fi avut sediul la Sibiu și nu la Cluj[38]. Imediat, lucrurile au luat o altă întorsătură prin răspândirea informației, conform căreia Guberniul încă nici nu se pronunțase în această chestiune pe data de 5 mai, informațiile apărute bazându-se pe o neînțelegere[39]. Imediat, atitudinile pro și contra față de presupusa sau reala hotărâre a Guberniului s-au aliniat de-a lungul fronturilor pro și contra constituționalității austriece, gestul acestuia fiind interpretat ca un asalt al mișcării politice maghiare la adresa constituției. În orice caz, așa argumenta în mijlocul polemicii care s-a aprins și la nivelul Vienei ziarul constituționalist al lui Schmerling, „Donau-Zeitung”, care considera că documentul Universității era un act de loialitate pur austriacă, la care Schmidt adăuga că retrimiterea documentului către Universitate era reală, un ziar serios precum „Kolozsvári Közlöny”, cu acces direct la informații din Guberniu, neputându-și permite răspândirea de zvonuri în chestiuni așa de importante[40].

O atitudine relativ critică a exprimat-o în privat și Crenneville, acesta informându-l pe Nádasdy că elaboratul va fi înaintat, dar însoțit de mai multe comentarii, în cazul unor îndoieli fiind pregătit să se consulte cu locțiitorul comitelui sașilor, dar efortul ar fi prea mare și nu dorea să arate prin aceasta sașilor că ar fi indispensabili. În cadrul discuțiilor, sublinia acesta, și consilierii români erau neplăcut afectați de elaborat, și la nivelul Clujului mulți fiind surprinși de decizia Guberniului, Imre Mikó expunându-și nemulțumirile chiar într-o discuție avută cu Crenneville; în cele din urmă, acesta considera că întregul demers al sașilor era o încercare de restabilire a popularității în scădere, care nu a izbutit din cauza ecoului slab ce l-a avut elaboratul[41].

Marea majoritate a opiniilor din partea mișcării politice maghiare, atât din presă, cât și în literatura imediat ulterioară vedeau cu ochi critici intenția Universității săsești, trecând de competențele sale, de a diviza Transilvania, o

---

cavaler de Pușcariu avea o atitudine mai favorabilă față de proiectul săsesc, considerând că acesta era în concordanță cu doleanțele românești. Vezi I.S. Pușcariu, *Disertațiune despre împărțirea politică a Ardealului*, Sibiu, 1864, p. 47.

[38] Vezi *Die Redressierung der Repräsentation der Sächsischen National-Universität vom 29. März 1862 durch das k. königl. siebenbürgische Gubernium* în „Hermannstädter Zeitung”, nr. 117 din 9 mai 1862, p. 467.

[39] Vezi o telegramă din 8 mai, comunicând publicarea acestei informații în „Wiener Zeitung”, publicată în „Hermannstädter Zeitung”, nr. 118 din 10 mai 1862, p. 469.

[40] Vezi comentariul *Die Donau-Zeitung über die Repräsentation der sächsischen Nations-Universität,* „Hermannstädter Zeitung”, nr. 121 din 13 mai 1862, p. 481. Privitor la această polemică, și la virulența cu care mai ales Rannicher a atacat Guberniul vezi și Ürmössy Lajos, *op. cit.*, p. 35-37.

[41] Vezi scrisoarea lui Crenneville către Nádasdy din 13 mai 1862, HHStA, Nachlass Crenneville, Kt. 18, Fasz. 127/1, f. 94-97.

provincie atât de mică și slabă (fapt recunoscut și de Comisia celor șapte), în mod contrar legilor constituționale ungare și de a o lega ca entitate total independentă direct de Viena, lucru imposibil de făcut „sărind“ peste Ungaria[42]. Mai mult, unii asemănau acest act cu o lovitură de stat[43]. Astfel, aceste opinii critice au urmat linia fundamentelor constituționale, pe care mișcarea unionistă maghiară le vedea în mod diferit față de cele promovate de Viena; de asemenea, aceste opinii criticau și ideile Universității privind întrunirea Dietei transilvane, subliniind imposibilitatea oricărei divizări teritoriale a Transilvaniei în contextul caracterului etnic atât de amestecat al provinciei.

Cea mai punctuală critică a fost formulată de către Dániel Dózsa, unul dintre redactorii ziarului „Kolozsvari Közlöny”, articolele politice ale acestuia (referitoare nu numai la deciziile Universității) făcând mare senzație și trebuind să suporte rigorile cenzurii – ziarul a primit trei avertismente, fiind apoi suspendat, urmând modificări la nivelul redacției[44] – în condițiile în care cenzura era puternic criticată, chiar și „Hermannstädter Zeitung” ori „Siebenbürger Bote” primind avertismente și un număr din primul fiind confiscat, deputații liberali din Reichsrat făcând interpelări în legătură cu severitatea deosebită a autorităților în Ungaria și Transilvania.

În articolele sale, Dózsa argumenta într-un mod complex, folosind detalii demografice și administrative, imposibilitatea unei divizări teritoriale a Transilvaniei, arătând că nu se va putea obține niciun teritoriu având o majoritate etnică, înșiși românii, dar și maghiarii putând ieși ca perdanți dintr-o asemenea reformă[45]. Conform aprecierii mai târzii a lui Höke Lajos, proiectul săsesc de divizare teritorială, considerat un demers având o lipsă de patriotism rar întâlnită în istoria lumii, nu a fost altceva decât un demers egoist prin care Universitatea dorea să-și păstreze teritoriile pe care putea domina politic și veniturile, ca o prelungire a modului arbitrar de dispoziție, ca și cu un deceniu înainte, când fondurile strânse din impozitele tuturor locuitorilor pământului crăiesc au fost date în grija Consistoriului evanghelic; mai mult, considera că acest demers a crescut puternic resentimentele sașilor față de maghiari în general, dar nu numai, întărind adeziunea lor față de Viena, alături de sporirea criticilor mișcării naționale românești față de Universitate, membrii români ai acesteia punând în sesiunile următoare tot mai mult sub semnul întrebării legalitatea constituirii și funcționării acesteia[46].

[42] Ürmössy Lajos, *op. cit.*, p. 20.

[43] Vezi Simion Retegan, *op. cit.*, p. 98.

[44] Ürmössy Lajos, *op. cit.*, p. 21.

[45] *Ibidem*, p. 22-25; cartea citează in extenso din articolele lui Dózsa, mai ales din cel din 16 februarie. Vezi și Simion Retegan, *op. cit.*, p. 101-102.

[46] Ürmössy Lajos, *op. cit.*, p. 29-30. Deseori, și în ziarele românești erau cuprinse asemenea critici la adresa proiectului săsesc: greutatea cu care Universitatea dorea să acorde, în mod concret, teritorii și depășirea atribuțiilor acesteia, lipsa caracterului egalitar și perpetuarea unor clișee feudale; vezi Simion Retegan, *op. cit.*, p. 100-102. Și Spiridon Fetti, în scrisoarea sa din Făgăraș, 17 martie

Ca un pas următor, Guberniul a solicitat Universității trimiterea proceselor-verbale și a celorlalte documente legate de votarea adresei, din care să reiasă că aceasta a fost acceptată în unanimitate de către deputați. Acest decret a fost citit în ședința Universității din 17 mai, referentul Rannicher solicitând ca să se dea curs solicitării prin trimiterea documentelor cu scopul de a urgenta prin aceasta soluționarea chestiunii, cu precizarea că Universitatea, în calitate de instituție autonomă, nu este și nu poate fi obligată prin nicio lege să dea aceste documente, dar face acest lucru din respect față de instituția monarhică și pentru o soluționare cât mai grabnică, acesta solicitând de asemenea să se insiste asupra faptului că adresa a fost acceptată cu unanimitatea voturilor. După o serie de dezbateri și o estompare a exprimărilor din partea introductivă, pe care Crenneville le considera ca fiind prea tăioase[47], proiectul răspunsului întocmit de Rannicher a fost votat de toți deputații, în afară de doi care cereau amânarea întregii chestiuni[48].

Către finele lunii iunie circulau informații conform cărora adresa ar fi ajuns la Cancelaria aulică transilvăneană, în cadrul căreia s-au conturat opinii mai favorabile conținutului acesteia decât cele care au fost pronunțate în Guberniu, ulterior vorbindu-se de faptul că răspunsul redactat aici va lăuda caracterul patriotic al deciziei Universității dar va lăsa chestiunea în seama viitoarei Diete[49].

Deputația, ajunsă între timp la Viena, a fost primită în audiență extraordinară, (besondere Audienz), la monarh pe 16 iunie 1862. Acesta le-a confirmat că adresa nu a ajuns încă, exprimându-și speranțele că prin aceasta, națiunea săsească își va respecta tradiția, alături de exprimările loialității și patriotismului și că Guvernul va îndeplini cu siguranță doleanțele acesteia[50].

Membrii acesteia s-au prezentat începând cu 12 iunie și în fața ministrului de stat Schmerling pentru a-i solicita ajutorul în chestiunea adresei către monarh; în ziua precedentă, delegația l-a vizitat pe primul ministru, arhiducele Rainer apoi pe cancelarul aulic Nádasdy, urmând vizite la contele Rechberg și la cancelarul aulic al Ungariei. Între timp, din relatările de presă reieșea că adresa ajunsese la Cancelaria aulică[51]. Camera deputaților a Senatului imperial a organizat un banchet în cinstea deputației săsești în după-masa zilei de 16 iulie, membrii acesteia

1862 către Dimitrie Moldovan, avea aceeași opinie, subliniind „egoismul oligarhic” prin care sașii voiau „să se mântuiască în Fundul regesc de inteligența română”; vezi în *Mișcarea națională …,* doc. nr. 276, p. 470.

[47] Vezi scrisoarea lui Crenneville către Nádasdy din 26 mai 1862, HHStA, Nachlass Crenneville, Kt. 18, Fasz. 127/1, f. 102-103.

[48] Era vorba de deputații Bistriței, Wittstock, și al Orăștiei, Balomiri, dintre care cel din urmă a și depus un vot separat în această chestiune. Vezi „Hermannstädter Zeitung”, nr. 141 din 2 iunie 1862, p. 562, „Gazeta Transilvaniei”, nr. 40 din 18 mai 1862, p. 154 (158!).

[49] Vezi „Hermannstädter Zeitung”, nr. 164 din 27 iunie 1862, p. 653; nr. 192 din 25 iulie 1862, p. 766.

[50] Vezi „Hermannstädter Zeitung”, nr. 152 din 15 iunie 1862, p. 605; nr. 159 din 22 iunie 1862, p. 634-635.

[51] Vezi „Hermannstädter Zeitung”, nr. 153 din 16 iunie 1862, p. 609.

arătându-și simpatia față de delegație. La acesta, care s-a desfășurat în hotelul *Munsch* cunoscut pentru astfel de evenimente, au luat parte 65 de deputați, inclusiv miniștrii Schmerling, Plener și Lasser. Primul toast pentru sănătatea monarhului a fost rostit la ora cinci de președintele Hein al Senatului imperial, urmat de vicepreședintele Hasner; aceștia au salutat delegația săsească și aportul acesteia, Conrad Schmidt rostind un răspuns cuprinzător în care a subliniat misiunea lor și importanța istorică a actului din 29 martie 1862. Apoi și celelalte personalități, între care Schmerling, Giskra sau Kuranda au salutat deputăția și apreciat misiunea acesteia, recepția încheindu-se la șapte și un sfert[52].

În timpul ședерii delegației la Viena, liderul acesteia, locțiitorul comesului, Conrad Schmidt, a călătorit în Transilvania, ajungând la Sibiu însoțit de președintele Guberniului pe 28 iunie și intenționa să plece înapoi spre Viena pe 30 iunie[53].

Pe la mijlocul lunii august circulau știri legate de iminenta reîntoarcere a delegației, a cărei activitate putea fi considerată un succes; despre aceasta a scris până și „Prager Zeitung", dar alte păreri considerau că era încă prematur pentru a se discuta de revenirea acesteia[54]. În cele din urmă, Conrad Schmidt a fost primit de monarh într-o audiență finală pe 12 septembrie, după aceasta fiind vehiculată data de 15 septembrie ca cea de întoarcere a delegației[55]. Crenneville însă a văzut cu ochi critici demersurile delegației, considerând că aceasta a dorit să treacă peste voința Guberniului, și că în acest caz va ierta acest lucru[56]; nemulțumirea lui a contribuit însă cu siguranță la emiterea, tot în această perioadă, a unui ordin care interzicea trimiterea de delegații la Viena fără acordul autorităților politice.

Discuția finală privind răspunsul monarhului la adresa Universității a avut loc în cadrul ședinței Consiliului de miniștri din 10 și 13 octombrie 1862, pe baza expunerii Cancelariei aulice din 20 iunie 1862. În cadrul Consiliului, cancelarul aulic Nádasdy a expus conținutul documentului format din trei părți (numit în acest context proclamație), prin care Universitatea săsească dorea să exprime modul în care poate implementa egala îndreptățire și reformele aferente conform necesităților statului-cadru[57]. Apoi, acesta a expus modul în care Guberniul a

[52] Vezi „Hermannstädter Zeitung", nr. 157 din 20 iunie 1862, p. 627; nr. 185 din 18 iulie 1862, p. 737; nr. 187 din 20 iulie 1862, p. 745-746. Discursurile delegaților Gull și Rannicher au fost publicate în numărul următor, nr. 188 din 21 iulie 1862, p. 749-751. Vezi și Ürmössy Lajos, *op. cit.*, p. 38; acesta susține că nici în urma activității delegației, Nádasdy nu era sigur că va susține proiectul Universității.

[53] Vezi „Hermannstädter Zeitung", nr. 165 din 28 iunie 1862, p. 658.

[54] Vezi „Hermannstädter Zeitung", nr. 212 din 14 august 1862, p. 845; nr. 223 din 25 august 1862, p. 890. În aceeași zi, 25 august, deputăția a trimis monarhului o felicitare în numele națiunii săsești pentru însănătoșirea împărătesei. Vezi *Ibidem*, nr. 225 din 27 august 1862, p. 898.

[55] „Hermannstädter Zeitung", nr. 242 din 13 septembrie 1862, p. 965.

[56] Vezi scrisoarea lui Crenneville către Nádasdy din 4 septembrie 1862, HHStA, Nachlass Crenneville, Kt. 18, Fasz. 127/1, f. 124-125.

[57] Vezi ședința nr. 265 în ÖMR, Abteilung V, Die Ministerien Erzherzog Rainer und Mensdorff, Band 4 (=Die Protokolle des österreichischen Ministerrates 1848–1867. Die Protokolle des österreichischen Ministerrates 1848–1867 online), URL: https://mpr.oeaw.ac.at/pages/show.html?docu ment=MRP-1-5-04-0-18621013-P-0269.xml, accesat în 15 aprilie 2023, p. 265.

considerat că Universitatea nu era îndrituită să discute despre asemenea chestiuni de drept constituțional și a solicitat (în afară de doi membri, Herbert și Bologa, care susțineau conținutul documentului) ca aceasta să fie declarată necompetentă în această temă și a expus opinia Cancelariei, conform căreia monarhul ar trebui să ia la cunoștință manifestările de loialitate ale Universității și luarea ca fundament a Diplomei și Patentei, Universitatea având dreptul, ca orice corp reprezentativ sau chiar persoană privată, să trimită tronului asemenea documente. Cancelaria considera însă că cele cuprinse în primele două părți ale adresei pot fi decise definitiv doar de Dietă, prin luarea în considerare a celor formulate acum; cu privire la limbile de comunicare nu ar fi nevoie de încă un provizorat, acest aspect fiind rezolvat prin rezoluția imperială din 21 decembrie 1860 (care prevedea alegerea limbii oficiale de fiecare așezare și formularea răspunsurilor în limba cererii înaintate) iar în chestiunea modalităților de alegere a deputaților dietali cele formulate de Universitate putând fi luate în considerare la elaborarea legilor aferente[58]. Având și acordul Consiliului de stat (Staatsrat), Cancelaria a formulat un proiect al răspunsului monarhului, care avea un caracter general și se axa în jurul aprecierii loialității Universității și conținea cele propuse de cancelarul aulic. Două voci din Cancelarie (baronii Franz von Salmen, încă de facto comite al sașilor și vicecancelarul Franz von Reichenstein) considerau însă că trebuia elaborat un răspuns mai complex care să abordeze punctele individuale ale documentului Universității; cu toate că majoritatea agrease varianta simplificată, totuși Nádasdy intenționa să preia din proiectul minoritar unele elemente.

În cadrul discuțiilor dintre miniștri pe această temă, cancelarul aulic al Ungariei, Antal Forgách, opina că răspunsul trebuia să fie scurt, exprimând doar recunoștința monarhului, nefiind necesar ca acesta să exprime prea multe opinii sau să reitereze documentele constituționale, în cadrul unui proces reformist încă nesigur, unde acest lucru nu este necesar, nedorind ca persoana monarhului să fie pusă în prima linie prin aceasta; Nádasdy și ministrul de stat Anton Schmerling considerau, din contră, că Patenta din februarie trebuia amintită expres și atitudinea Universității trebuia lăudată, mai ales că mișcarea politică maghiară nu agreea aceasta și nu se întrevedeau în acel moment posibilități de modificare a actelor constituționale[59]. Ideea cancelarului aulic ungar a fost susținută de ministrul de externe Rechberg, care de asemenea dorea ca figura monarhului să nu fie implicată în această chestiune, ceilalți miniștri declarându-se de acord cu cele expuse de Nádasdy, cu menționarea expresă a documentului fundamental din 26 februarie, președintele Consiliului de stat Thaddäus Peithner von Lichtenfels dorind eliminarea pe cât posibil a îndoielilor constituționale la nivelul Transilvaniei[60].

[58] *Ibidem*, p. 266.
[59] *Ibidem*, p. 267-268.
[60] *Ibidem*, p. 268.

Noua variantă a răspunsului, modificată conform celor discutate mai sus, a fost citită de cancelarul Nádasdy în continuarea aceleiași ședințe din 13 octombrie. Și acum, ministrul de externe și-a reiterat opinia conform căreia răspunsul trebuia să fie unul scurt cum a propus Cancelaria aulică, persoana monarhului trebuind implicată doar rar și exprimându-se în puține cuvinte, amintirea repetată a Patentei din februarie, neaducând nimic sau determinând chiar opusul, pentru popoare imperativul rigid determinând doar iritații. Acestei idei i s-au raliat și cancelarul aulic al Ungariei și ministrul fără portofoliu Móric Esterházy care susțineau ideea lor anterioară legată de iritările ce le-ar produce asemenea repetiții pentru majoritatea populației provinciilor ungare. Răspunzând acestor idei, Nádasdy afirma că a respectat voința majorității membrilor Cancelariei, apreciind atitudinea sașilor care și-au declarat adeziunea fermă față de Patentă în ciuda atitudinii contrare a vecinilor lor, Guvernul trebuind să aducă neapărat aprecieri pentru acest lucru. Alte discuții au mai avut loc doar în jurul unor pasaje concrete ale textului[61].

Răspunsul oficial al monarhului la adresa Universității săsești a fost emis, pe baza celor discutate, în forma unei rezoluții pe 18 octombrie 1862; conform celor aflate anterior, în preambul acesta lăuda documentul ca fiind o manifestare a loialității și atașamentului față de monarh și de Casa imperială pe care îl lua la cunoștință cu bucurie. De asemenea, monarhul își exprima atât mulțumirea față de acceptarea Diplomei și a Patentei ca fundamente constituționale, cât și față de dorința Universității de a contribui la reconstrucția politică a provinciei pe calea Dietei, a cărei întrunire era dorită și de monarh, care promitea că va face tot posibilul pentru ca acest lucru să aibă loc cât mai curând. Cancelaria aulică mai urma, conform acestui răspuns, să elaboreze opinii față de adresa Universității, prin consultare cu Guberniul. Conținutul răspunsului a fost luat la cunoștință de Universitate care a trimis aceasta în forma unei circulare către toate jurisdicțiile pământului crăiesc, subliniind misiunea sa istorică de a păși pe calea constituțională pentru a consacra egala îndreptățire pentru asigurarea bunăstării și păcii provinciei, cât mai grabnic și într-un mod compatibil cu unitatea și puterea Monarhiei-cadru[62].

Universitatea a trimis, de asemenea, scrisori de mulțumire și către tron și Cancelaria aulică; în răspunsul său, cancelarul Nádasdy își exprima bucuria față de declarațiile făcute și reformele planificate de Universitatea săsească, afirmând că a susținut întotdeauna cu bucurie, atât ca ministru al justiției, cât și ca șef al Cancelariei, inițiativele și ideile Universității, acestea nefiind numai obligația

[61] *Ibidem*, p. 272-273.

[62] Vezi circulara nr. U.Z. 514 din 12 noiembrie 1862, publicată în „Hermannstädter Zeitung”, nr. 304 din 14 noiembrie 1862, p. 1213, „Gazeta Transilvaniei” nr. 89 din 10 noiembrie 1862, p. 353; vezi și în *Mișcarea națională ...*, doc. nr. 62, p. 90-91.

funcției sale, ci și un efect al amintirilor din vremea celor zece ani pe care i-a petrecut în Transilvania și care-l leagă nu numai de acest loc, ci și de toate naționalitățile provinciei[63].

Concluzii

Dacă privim procesul de elaborare al acestui proiect în contextul activității Universității în primii ani șaizeci, nu putem să nu constatăm efortul investit într-un demers provizoriu, similar discuțiilor ample legate de sistemul judecătoresc care oricum urma să fie reorganizat de Dietă, și care a și generat atâta vâlvă publică, sporind tensiunile politico-naționale în provincie, chiar dacă a fost încă de la început un demers centralist, menit tocmai ca prin efectul său să întărească elementele pro-guvernamentale în vederea întrunirii Dietei mult așteptate – în care s-au pus atâtea speranțe legate de soluționarea spinoaselor chestiuni politice, care au fost tranșate ulterior și în alte condiții-cadru politice.

[63] Vezi scrisoarea acestuia din 10 februarie 1863 în *Verhandlungen der sächsischen Nations-Universität vom 17. Januar bis zur Sitzung am 11. Mai 1863*, Hermannstadt, Theodor Steinhaußen, 1863, p. 104-106; vezi și George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, vol. II, Sibiu, 1891, p. 166-167.